

Joanna Szymańska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

**ŹRÓDŁA FINANSOWANIA WYBRANYCH INWESTYCJI
OCHRONY ŚRODOWISKA NA OBSZARACH WIEJSKICH
W POLSCE ZA LATA 2005-2007**

*SOURCES OF FINANCING SELECTED INVESTMENTS TO PROTECT
NATURAL ENVIRONMENT ON RURAL AREAS
IN POLAND IN THE YEARS 2005-2007*

Słowa kluczowe: ochrona środowiska, obszary wiejskie w Polsce, wydatki inwestycyjne

Key words: environment protection, rural areas in Poland, investment outlays

Synopsis. Zaprezentowano próbę analizy zmian struktury finansowania wybranych inwestycji służących ochronie środowiska na obszarach wiejskich w Polsce w latach 2005-2007. Wśród źródeł finansowania wyeksponowano środki pochodzące z funduszy unijnych. Omówiono korzystne zmiany, jakie nastąpiły w badanym zakresie na obszarach wiejskich w Polsce.

Wstęp

Finansowanie inwestycji służących ochronie środowiska na obszarach wiejskich w Polsce jest zdywersyfikowane co do swoich źródeł. W różnym zakresie obejmują one środki:

- funduszy celowych (fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze ochrony gruntów rolnych, Fundusz Leśny),
- pomocowe Unii Europejskiej (fundusze przedakcesyjne, środki Unii Europejskiej w okresach programowania 2004-2006 i 2007-2013, Program Life i Life+),
- zewnętrzne (tzw. zewnętrzne źródła finansowania, w opracowaniu określone jako „Inne”), do których należą np. środki pochodzące z EkoFunduszu, mechanizmów finansowych, szwajcarsko-polskiego programu współpracy),
- budżetu państwa, samorządów gmin i mieszkańców wsi [Bartniczak, Ptak 2009, Ochrona Środowiska 2008].

Stan środowiska naturalnego wymienia się coraz częściej w literaturze przedmiotu wśród najistotniejszych czynników lokalizacji [Klamut 2000]. W różnym zakresie dotyczy to także obszarów wiejskich. Wilkin [2001] grupując rodzaje dóbr dostarczanych przez wieś, spośród produktów wymienia m. in.: unikalne środowisko, klimat, dobra rzadkie (czysta woda i wody mineralne), zaś spośród usług, np. te, które świadczą parki krajobrazowe. Do niedawna zazwyczaj analizowane były trzy podstawowe funkcje wsi: mieszkalna, produkcyjna i usługowa. Obecnie eksponuje się dodatkowo funkcje: turystyczną (np. turystyka wiejska, agroturystyka, ekoturystyka) i ekologiczną (np. rolnictwo ekologiczne, zrównoważone) [Czaja 2005].

Rozbudowa infrastruktury technicznej i społecznej w celu stworzenia podmiotom gospodarczym warunków efektywnego działania i zapewnienia odpowiedniej jakości życia mieszkańcom stanowi jedno z zadań władz poszczególnych szczebli [Korenik, Słodczyk 2005]. Infrastruktura techniczna jest elementem środowiska antropogenicznego, które wraz ze środowiskiem przyrodniczym tworzy środowisko geograficzne. Jednocześnie można rozróżnić dwie części środowiska antropogenicznego: część społeczną i techniczną. Ostatnią z wymienionych identyfikuje się jako ogół środków trwałych i infrastruktury służącej gospodarczej i pozagospodarczej działalności człowieka [Ratajczak 1999].

Poprawa infrastruktury technicznej służącej ochronie środowiska na obszarach wiejskich w Polsce może się okazać istotną stymulantą umacniania nowych funkcji wsi i rolnictwa, na drodze dochodzenia do europejskiej koncepcji ich rozwoju – modelu wielofunkcyjnego.

Celem opracowania była próba oceny zmian struktury finansowania wybranych inwestycji, służących ochronie środowiska na obszarach wiejskich w Polsce i prezentacja ich efektów. Z uwagi na brak w pełni porównywalnych informacji statystycznych, do badań przyjęto dane pochodzące z lat 2005-2007. W niektórych przypadkach (osiągnięte efekty) ich zakres poszerzono o 2008 rok. Posłużono się metodami opisową i analityczną.

Struktura wydatkowania środków według źródeł i kierunków inwestowania

W 2007 r., (w porównaniu do sytuacji w 2005 r.) o 102 395,1 tys. zł (do 1 912 354 tys. zł) zmniejszyła się ogólnie na polskiej wsi ilość środków przeznaczanych na finansowanie inwestycji łącznie z zakresu ochrony środowiska i gospodarki wodnej. W zakresie wydatków na inwestycje (budowa, rozbudowa, modernizacja) wpływ miały:

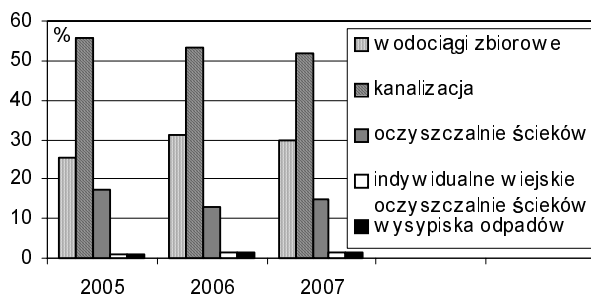
- zmniejszenie związane z:
  - siecią kanalizacyjną o 126 304 (do 990 862 tys. zł),
  - oczyszczaniem ścieków bytowych o 59 071 tys. zł (do 288 602 tys. zł),
- zwiększenie odnośnie:
  - sieci wodociągowej o 61 428 (do 572 690 tys. zł),
  - indywidualnych wiejskich oczyszczalni ścieków o 12 486 (do 31 332,6 tys. zł),
  - wysypisk odpadów o 90 66,1 (do 28 867,1 tys. zł).

W każdym z badanych lat relatywnie największy udział w całości wydatkowanych środków na analizowane cele miały te, które przeznaczono na inwestycje związane z kanalizacją obszarów wiejskich. Stanowiły one ponad połowę wszystkich wydatków (rys. 1), ich udział jednak się zmniejszał. O ile w 2005 r. na przedsięwzięcia związane z kanalizacją obszarów wiejskich przypadało 55,45% ogółu analizowanych środków, to pod koniec 2007 r. już o 3,64 p.p. mniej. Natomiast rósł udział środków wydatkowanych na inwestycje związane ze zwodociągowaniem wsi w Polsce. Pod koniec badanego okresu (2007 r.) stanowiły one prawie 30% analizowanej całości (w porównaniu do 2005 r. ich udział wzrósł o 4,57 p.p.).

Zmniejszaniu się środków wydatkowanych na inwestycje związane z oczyszczaniem ścieków towarzyszył spadek ich udziału w całości wydatków na finansowanie badanych inwestycji z zakresu ochrony środowiska i gospodarki wodnej ogółem w Polsce, do 15,09% (spadek o 2,16 p.p.). Na pozostały, stosunkowo niewielki odsetek ogółu wydatkowanych tego typu środków składało się finansowanie inwestycji z zakresu indywidualnych wiejskich oczyszczalni ścieków i wysypisk odpadów. Wzrostowi nakładów na wymienione cele w 2007 r., w porównaniu do 2005 roku towarzyszył wzrost ich udziału w analizowanej całości, odpowiednio do 1,64% i 1,51% (tj. wzrost o 0,70 i o 0,53 p.p.)

2005 rok był zarazem ostatnim, w którym finansując (współfinansując) analizowane przedsięwzięcia korzystano ze środków europejskich funduszy przedakcesyjnych (SAPARD i inne) i tym, w którym rozpoczęto ich wydatkowanie z europejskich funduszy strukturalnych (ZPORR i pozostałe) (tab. 1).

Na finansowanie inwestycji związanych ze zwodociągowaniem polskich wsi w badanym okresie (lata 2005-2007) najwięcej środków, bo ponad połowę, wydatkowano z budżetów samorządów.

Rysunek 1. Struktura wykorzystania środków na finansowanie wybranych inwestycji służących ochronie środowiska na wsi w Polsce za lata 2005-2007

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznik Statystyczny... 2008.

Ich udział oscylował w przedziale od 55,04 do 54,52%. Dodatkowo rosła ich wielkość, do 312 248,7 tys. zł (wzrost o 11%). Stosunkowo duże znaczenie miały też środki pochodzące z funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Ponadto, ich udział się zwiększał, do 18,22% (o 4,02 p.p.). Rosła też, stosunkowo dynamicznie ich wartość, do 104 365,3 tys. zł (wzrost o 44%). Fundusze europejskie zajmowały pod tym względem trzecie miejsce. Jednak ich udział się zmniejszył, do 9,55% (o 4,28 p.p.), natomiast ilość wzrosła (np. dla środków z ZPORR, do 51 357 tys. zł, tj. o 12%).

Tabela 1. Wydatki inwestycyjne na finansowanie wybranych urządzeń infrastruktury technicznej na polskiej wsi w latach 2005-2007 [tys. zł]

Lata	Ogółem	Wpływy inwestycyjne ze środków [tys. zł]								
		budżetu państwa	samorządów gmin	mieszkańców gmin	funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej	Unii Europejskiej				innych
						funduszy przedakcesyjnych		funduszy strukturalnych		
						SAPARD	pozostałych	ZPORR	pozostałych	
Wodociągi zbiorowe										
2005	511 262,9	17 300,1	281 401,7	31 697,7	72 595,4	23 666,7	979,4	46050,7	0	37 571,2
2006	654 764,5	15 950,6	404 485,2	26 237,8	87 509,8	0	0	70208,6	11 489,4	38 783,1
2007	572 690,4	21 155,8	312 248,7	26 703,0	104 365,3	0	0	51357,0	3339,7	53 520,9
Kanalizacja										
2005	1 117 165,8	16 772,2	348 060,2	30 031,4	385 560,8	12 5605,1	49 284,3	140 086,5	0	21 765,3
2006	1 130 407,6	23 506,8	378 478,1	21561,3	368 098,0	0	0	241 629,8	64 122,5	33 011,1
2007	990 862,1	10 720,2	404 254,9	16 347,8	331 462,8	0	0	137 932,4	56 955,5	33 188,5
Oczyszczalnie ścieków										
2005	347 672,6	5361,4	79 728,3	290,5	133 463,0	36 391,8	13 422,8	621 38,6	0	16 876,2
2006	273 190,4	9379,2	72 161,2	131,5	89 553,0	0	0	755 54,9	9518,3	16 892,3
2007	288 601,8	5325,9	97 728,5	374,0	94 284,6	0	0	518 68,9	20 635,9	18 384,0
Indywidualne wiejskie oczyszczalnie ścieków										
2005	18 846,8	47,4	4865,0	3487,8	7491,2	1244,7	0	1668,4	0	42,3
2006	27 158,0	6,0	7681,9	5723,9	12 766,1	0	0	12,9	603,5	363,7
2007	31 332,6	794,6	11 465,2	5923,9	12 028,2	0	0	629,2	8,9	482,6
Wysypiska odpadów na wsi										
2005	19 801,0	207,6	8560,9	0	6525,0	697,4	0	1557,9	0	2252,2
2006	28 976,1	976,1	17320,3	77,5	5209,6	0	0	4704,1	17,5	671,0
2007	28867,1	122,6	13614,4	84,6	7665,6	0	0	5985,7	0	1394,2

Źródło: jak na rys. 1.

Wzrósł udział środków pochodzących z tzw. innych źródeł, do 9,35% (o 2 p.p.). Zwiększyła się także ich wielkość o 42% (do 53 520,9 tys. zł). Stosunkowo najmniejszy udział w finansowaniu inwestycji związanych ze zwodociągowaniem polskiej wsi miały środki z budżetu państwa, chociaż ich udział nieznacznie wzrósł do 3,69% pod koniec 2007 r. Wzrosła też ich wartość do 21 155,8 tys. zł (o 22%). Warto przy tym podkreślić, że w 2005 roku udział środków wydatkowanych na analizowane cele przez mieszkańców był prawie dwukrotnie większy od udziału środków przeznaczanych z budżetu państwa. Jednak pod koniec 2007 r. odnotowano jego spadek. Udział środków wydatkowanych przez mieszkańców obniżył się do 4,66%, zaś kwota do 26703 tys. zł (spadek o 16%).

Kanalizacja polskiej wsi w latach 2005-2007 była finansowana przede wszystkim z trzech źródeł, których udział w całości analizowanych środków był początkowo zbliżony. Szeregując pod tym względem malejąco dla początkowego okresu (2005 r.) otrzymujemy: fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej (34,51%), środki samorządów gmin (31,16%), fundusze europejskie (28,19%). Pod koniec 2007 r., w tym finansowaniu dość znacząco wzrósł udział środków pochodzących z budżetów samorządów gmin (do 40,80%), wzrosła też ich kwota do 404254,9 tys. zł, tj. o 16%. Udział środków pochodzących z funduszy europejskich w tym finansowaniu zmniejszył się do 19,67%. Wiązało się to m.in. z zakończeniem finansowania, tego typu przedsięwzięć ze środków przedakcesyjnych, (SAPARD i inne). Jednak wielkość środków finansowych pochodzących z funduszy strukturalnych wzrosła w tym okresie o 2/5. Pozostały (relatywnie niewielki odsetek) szeregując malejąco według udziału dla badanych lat stanowiły środki: własne mieszkańców wsi, tzw. inne z budżetu państwa. Spośród ostatnich z wymienionych, stosunkowo dynamicznie wzrosła ilość środków pochodzących z tzw. innych źródeł (o ponad połowę) do 33188,5 tys. zł, zwiększył się 1,7-krotnie ich udział, mimo to nadal pozostawał relatywnie niewielki (3,35% w 2007 r.).

Sieciowe oczyszczalnie ścieków z obszarów wiejskich w latach 2007-2007 finansowano głównie z funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej (38,39% w 2005 r.), funduszy europejskich (32,20%) i środków samorządów gmin (22,93%). Także w tym przypadku ostatnie z wymienionych pod koniec analizowanego okresu zyskały na znaczeniu. Ich udział wzrósł do 33,86% (o 10,93 p.p.), zaś kwota zwiększyła się o nieco ponad jedną piątą (do 97 728,5 tys. zł). Zmniejszył się udział w tym finansowaniu funduszy europejskich (do 17,97%, tj. o 14,23 p.p.), natomiast ich wielkość wzrosła (np. wzrost środków z funduszy strukturalnych o 17%). Pozostały, stosunkowo niewielki odsetek – szeregując malejąco według udziału dla wszystkich badanych lat – stanowiły środki z tzw. innych źródeł, budżetu państwa i własnych środków mieszkańców wsi.

Inwestycje związane z indywidualnymi wiejskimi oczyszczalniami ścieków wspierały głównie środki pochodzące z funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej (średnio w roku w latach 2005-2007 prawie 2/5 ogółu środków) i budżetów samorządów gmin. Ostatnie z wymienionych umocniły swoje znaczenie. O ile początkowo (2005 r.) przypadała na nie 1/4 tego ogółu, to pod koniec 2007 r. już prawie 2/5. Ich ilość wzrosła 2,4-krotnie (do 11 465,2 tys. zł). W finansowaniu tego typu inwestycji dość znaczący udział miały też środki samych mieszkańców (średnio w roku dla badanych lat prawie 1/5 ogółu, przy obserwowanym prawie 70% wzroście ich ilości) oraz fundusze europejskie. Ostatnie z wymienionych odgrywały ważną rolę zwłaszcza w początkowym okresie (2005 r.), kiedy ich udział oscylował wokół 16% (łącznie udział przedakcesyjnych i pochodzących z funduszy strukturalnych). Pod koniec 2007 r. ich udział i kwota uległy zmniejszeniu. Środki finansowe pochodzące z budżetu państwa oraz z tzw. innych źródeł pełniły marginalną rolę. Trzeba jednak podkreślić, że w obu tych przypadkach odnotowano bardzo dynamiczny wzrost ich wielkości, odpowiednio: 16,7- i 11,4-krotny. Natomiast udział tych środków nadal pozostał stosunkowo niewielki, w żadnym przypadku nie przekraczający 3%.

Finansowanie inwestycji związanych z gromadzeniem odpadów komunalnych wspierały przede wszystkim środki funduszy samorządów gmin (średnio dla lat 2005-2007 nieco ponad 2/5 ogółu). Dodatkowo ich udział wzrósł do 47,16% w 2007 r. (wzrost o 4 p.p., w porównaniu do 2005 r.). Ich ilość zwiększyła się prawie o 60% (do 1314,4 tys. zł). Istotne znaczenie w tym zakresie miały też środki pochodzące z funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej (średnio ok. 30%). W analizowanym okresie ich wielkość wzrosła o 18% (do 7665,6 tys. zł). W finansowaniu tego typu inwestycji rosła, zwłaszcza rola funduszy europejskich. O ile początkowo stanowiły one nieco ponad 11% ogółu wydatkowanych na analizowany cel (podobnie, jak pochodzące z tzw. innych źródeł), to pod koniec 2007 r. już prawie dwukrotnie więcej. Pod koniec 2007 r. z funduszy strukturalnych wydatkowano ich już 3,84-krotnie więcej (5985,7 tys. zł) niż w 2005 r. Rola środków finansowych pochodzących z budżetu państwa oraz od mieszkańców wsi była w tym zakresie marginalna, średnio udział środków finansowych pochodzących z tych źródeł nie przekraczał 1%.

Wnioski

1. Krajowe środki publiczne pełniły istotną rolę w finansowaniu analizowanych inwestycji ochrony środowiska na obszarach wiejskich w Polsce w latach 2005-2007. Były one relatywnie największe (średnio 3/4 ogółu wydatkowanych środków) w przypadku przedsięwzięć związanych ze składowaniem odpadów bytowych oraz zaopatrzeniem wsi w wodę. Środki finansowe pochodzące ze źródeł publicznych odgrywały też duże znaczenie w pozostałych analizowanych przypadkach (kanalizacja wsi, oczyszczanie ścieków). Z tej grupy (krajowe środki publiczne) pochodziło bowiem aż po 2/3 ich ogółu na finansowanie wcześniej wymienionych zadań służących sanitacji polskiej wsi.
2. Rosło znaczenie środków finansowych pochodzących z funduszy europejskich, łącznie przedakcesyjnych i strukturalnych. Spośród analizowanych kierunków finansowania miały one największy udział w finansowaniu inwestycji związanych z oczyszczaniem ścieków komunalnych, odprowadzanych systemem sieciowym, zwłaszcza w początkowym badanym okresie (2005 r.). Ich udział stanowiący wówczas 1/3 całości wydatkowanych na ten cel środków finansowych wynikał z możliwości jednoczesnego korzystania ze środków przedakcesyjnych oraz z już uruchamianych funduszy strukturalnych. Analogiczna sytuacja dotyczyła finansowania pozostałych wcześniej analizowanych kierunków inwestowania.
3. Odczuwalnymi efektami okazały się korzystne zmiany w zakresie:
  - rozbudowy sieci doprowadzającej wodę na obszary wiejskie (o 9520,9 do 200 250,1 km) i odprowadzającej ścieki (o 6715 do 43 536 km), pod koniec 2008 r. długość pierwszej z wymienionych wynosiła 212 844,2 km, zaś drugiej odpowiednio 50 621,9 km,
  - poprawy relacji długości sieci wodociągowej do kanalizacyjnej z 1 : 5,18 w 2005 r. do 1 : 4,60 pod koniec 2007 r., w 2008 r. układały się one już, jak: 1 do 4,21,
  - zwiększenia do 73,5% odsetka ludności na wsi korzystających z sieci wodociągowej (wzrost o 1,3 p.p., pod koniec 2008 r. stanowił on 74,2%), zaś do 21,3% korzystających z sieci kanalizacyjnej (wzrost o 2,3 p.p., pod koniec 2008 r. wynosił 22,6%),
  - wzrostu liczby obiektów oczyszczających odprowadzane ścieki (wzrost o 124 obiekty do 2168, z tego aż 2113 stanowiły oczyszczalnie biologiczne z podwyższonym usuwaniem biogenów), w kolejnym roku (2008 r.) było ich 2649,
  - zwiększenia liczby indywidualnych wiejskich oczyszczalni ścieków do 38 915 (wzrost o 7582), pod koniec 2008 r. wynosiła już 43 442.

Zmniejszeniu uległa jednak liczba i powierzchnia wysypisk (składowisk) odpadów bytowych na wsi, odpowiednio do 840 obiektów (spadek o 123) i do 2270,5 ha (zmniejszenie o 106,7 ha). W 2008 r. było ich jeszcze mniej, bo 807 (o łącznej powierzchni 2213,2 ha). Zgodnie z Dyrektywą Rady Europy 75/422/EWG, zmienioną w późniejszych latach, nadzór nad gospodarką odpadami został przeniesiony w krajach członkowskich Unii Europejskiej ze szczebla lokalnego na krajowy.

Środki pomocowe Unii Europejskiej kolejnego okresu programowania oraz zewnętrzne źródła finansowania, w tym m.in. środki pochodzące z tzw. mechanizmów finansowych (np. Norweski Mechanizm Finansowy, Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego), powinny sprzyjać dalszej poprawie stanu środowiska na obszarach wiejskich w Polsce. Koniecznym warunkiem osiągnięcia pożądaných korzystnych zmian w analizowanym zakresie jest także jeszcze większe zaangażowanie jednostek samorządu terytorialnych w pozyskiwaniu środków pomocowych.

Literatura

- Bartniczak B., Ptak M.** 2009: *Finanse ochrony środowiska. Wybrane problemy*. Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Czaja S.** (red.) 2005: *Zrównoważony rozwój – doświadczenia polskie i europejskie*. Wyd. I-BiS. Wrocław, s. 198-200.
- Klamut M.** (red.) 2000: *Polityka budowy regionu konkurencyjnego. Strategie – modele – postęp technologiczny*. Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław, s. 164-165.
- Korenik S., Ślodeczyk J.** (red.) 2005: *Podstawy gospodarki przestrzennej – wybrane aspekty. Gospodarka przestrzenna – pojęcia podstawowe*. Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu. Wrocław, s. 13 (za: Regulski J. (red.). 1985. *Planowanie przestrzenne*. [W:] *Gospodarka i polityka przestrzenna* (red. B. Malisz). PWE, Warszawa).
- Ochrona Środowiska 2008: GUS, Warszawa.
- Ratajczak M.** 1999: *Infrastruktura w gospodarce rynkowej*. Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań, s. 17.
- Roczniki Statystyczne Rolnictwa i Obszarów Wiejskich za lata 2006-2007. 2008: GUS, Warszawa.
- Wilkin J.** 2001: *Wieś – społeczeństwo – państwo: nowe podstawy dyskursu społecznego w sprawach wsi w Polsce*. *Wieś i Rolnictwo*, nr 2, s. 32.

Summary

The paper is dedicated to analysis of changes in the structure of financing technical infrastructure to protect natural environment of rural areas in Poland between 2005-2007. Special attention was paid to the new possibilities of financing technical infrastructure to protect natural environment i.e. money from Structural Funds and Cohesion Funds. The paper emphasizes the good use of the enlisted possibilities of financing technical infrastructure on the rural areas of rural areas in Poland.

Adres do korespondencji:

dr inż. Joanna Szymańska
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej
ul. Komandorska 118/120
53-345 Wrocław
tel. (71) 368 05 00
e-mail: joanna.szymanska@ue.wroc.pl